

Неймінг педагогічних спеціальностей у галузі професійної освіти: ретроспективний аспект

Красильникова Г. В.¹, Храпач Д. М.², Красильников С. Р.³

Опубліковано	Секція	УДК
30.06.2025	Освіта/Педагогіка	378.091-027.512

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15882582>

Анотація. В статті представлені результати аналізу неймінгу педагогічних спеціальностей в галузі професійної освіти впродовж останніх десятиріч, що відбувався у відповідь на зміни підходів до системи професійної освіти в країні, її реформування під впливом вимог виробництва, сфери торгівлі та послуг і євроінтеграційних процесів. Трансформація найменувань педагогічних спеціальностей в галузі професійної освіти висвітлена на основі ретроспективного аналізу державних переліків спеціальностей (спеціалізацій), за якими здійснювалася підготовка здобувачів вищої освіти в Україні у період 1991-2025 років. Окреслений шлях вітчизняної професійно-педагогічної освіти від навчання інженера-виробничника, яке доповнювалося педагогічним компонентом та завершувалося присвоєнням подвійної кваліфікації «інженер-викладач» у межах основної технічної спеціальності, до підготовки педагога професійного навчання за педагогічною спеціальністю «Професійна освіта (за спеціалізаціями)».

Ключові слова: професійно-педагогічна освіта, інженер-викладач, інженер-педагог, педагог професійного навчання, профіль підготовки, спеціалізація.

Naming pedagogical specialties in the field of vocational education: a retrospective aspect

Annotation. The article presents the results of the analysis of the naming of pedagogical specialties in the field of vocational education over the past decades, which occurred in response to changes in approaches to the vocational education system in our country, its reform under the influence of labor market requirements and European integration processes. The transformation of the names of pedagogical specialties in the field of vocational education is highlighted on the basis of a retrospective analysis of the regulatory documents in which students were trained in Ukraine in the period 1960-2025. The article outlines the path of vocational education from training a engineer with a double qualification of «engineer-teacher» within the main technical specialty to teaching a pedagogue of vocational education in a pedagogical specialty. Within the existing periodization, it has been established that at the first stage of development of vocational and pedagogical education (1960s-1970s), it was

¹доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва, Хмельницький національний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4846-722X>

²майстер виробничого навчання, Хмельницький національний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8379-5918>

³кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва, Хмельницький національний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0221-0813>

considered as engineering education supplemented with pedagogical knowledge, as evidenced by the absence of a separate pedagogical specialty in the regulatory documents. The second stage of development of vocational and pedagogical education (1980s-1990s) is characterized by the allocation of a pedagogical specialty of the system of vocational education in the regulatory documents, the definition of its name taking into account international terminology in the field of VET, the differentiation of vocational education by sector criteria, the unification of qualification for the level of higher education – «engineer-pedagogue», the establishment of a range of positions for graduates of educational institutions with a degree in «Vocational Education (by profile)». Within the framework of the third stage of development of vocational and pedagogical education, the beginning of which researchers date back to 2000, attention is paid to the prerequisites for the transformation of vocational and pedagogical education, the characteristics of directive documents on which the further improvement of this field is based on the principles of standardization and European integration, the establishment of the priority of the pedagogical component of teaching a pedagogue of vocational education within the specialty «Vocational education (by specialization)», which is part of the educational sector.

Keywords: vocational and pedagogical education, engineer-teacher, engineer-pedagogue, pedagogue of vocational education, profile, specialization.

Вступ

Модернізація професійної освіти в Україні націлена на подолання низки проблем, що виникли в умовах динамічних змін ринку праці, стрімких євроінтеграційних процесів в усіх сферах життя, формування та розвитку актуальних професійних компетентностей особи, які необхідні для її успішної професійної діяльності і самореалізації. В Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки серед негативних чинників, що гальмують розвиток цієї галузі вітчизняної освіти, зазначається низька якість підготовки педагогічних кадрів [1].

Розв'язання означеної проблеми може бути досягнуто постійним покращенням змісту освітніх програм у межах спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» [2, 3], розроблених з урахуванням актуальних потреб системи професійної освіти, її трансформації під впливом вимог сучасного виробництва, сфери торгівлі та послуг. Роль професійно-педагогічної освіти (ППО), об'єктом якої є підготовка педагогів професійного навчання, здатних здійснювати освітню діяльність, у межах певної спеціалізації, полягає у професійній підготовці робітничих кадрів; вона завжди зростала на переломних етапах розвитку економіки країни. Педагогічні працівники забезпечують через систему професійної освіти відтворення трудових ресурсів – рушійної складової розвитку галузей виробництва та сфери послуг.

Дослідженням формування політики і стратегії розвитку професійної освіти присвячені роботи Н. Г. Ничкало, В. І. Лугового, В. Є. Радкевич, періодизації системи професійно-технічної освіти – І. Л. Лікарчука, окремим аспектам професійної педагогіки та дидактики – О. І. Ляшенка, Є. В. Шматкова; теорії та філософії професійної освіти – А. Т. Ашерова, П. А. Ярмоленка, І.Є. Каньковського; наукові засади організації вітчизняної інженерно-педагогічної освіти розробили вчені І. М. Бендера, Н. О. Брюханова, О. Е. Коваленко, М. І. Лазарев, П. Г. Лузан, Н. Г. Ничкало, О. І. Щербак; складові професійної підготовки педагогічних працівників системи професійної освіти – С. Ф. Артюх, І. Б. Васильєв, Р. С. Гуревич, Т. А. Девятьярова, В. І. Лобунець, С. І. Ткачук, Н. М. Титова, Л. В. Штефан та ін., питання становлення та розвитку інженерно-педагогічної освіти – О. М. Внукова, С. В. Онопченко, М. В. Оршанський, А. В. Пермінова тощо. Значний внесок у розвиток теорії викладання технічних дисциплін зробив президент Міжнародного товариства інженерної педагогіки А. Мелецінек (Австрія).

Розлогий історичний аналіз становлення та розвитку вітчизняної ППО виконаний О. І. Щербак [4]. Дослідження охоплює часовий проміжок 1967-1994 рр., окреслений

автором чотирма періодами, та містить характеристику змісту і форм організації підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України. Слід зазначити, що переважна частина ретроспективних досліджень (О. М. Внукова, С. В. Онопченко, М. В. Оршанський, Л. Ю. Скварок) [5-7] присвячена періодизації розвитку ППО від 1960-х до початку 1990-х років, коли Україна виборола свою незалежність. Значно менша кількість робіт містить дослідження щодо розвитку ППО в XXI столітті.

За часи незалежності України під впливом соціально-економічних трансформацій системи професійної освіти відбулися зміни підходів до багаторівневої професійно-педагогічної освіти в цілому, і, зокрема, найменувань спеціальностей, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників закладів професійної освіти, її профілізація, що не зазнали належного осмислення та потребують додаткового вивчення і аналізу.

Мета дослідження полягає в аналізі підходів до професійно-педагогічної освіти і неймінгу спеціальностей, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників для системи професійної освіти, що постійно трансформується під впливом зрослих вимог виробництва, сфери торгівлі та послуг і євроінтеграційних процесів.

Результати

Детальне висвітлення питань історії ППО не є завданням нашого дослідження, відзначимо лише, що ми суголосні з думкою багатьох дослідників, які виокремлюють пропедевтичний період становлення ППО на території сучасної України, що тривав з середини XIX до середини XX століття, і характеризувався функціонуванням ремісничих училищ та вищих однорічних педагогічних курсів інструкторів-майстрів виробничого навчання. Як самостійна галузь освіти, що забезпечує підготовку педагогічних працівників для організації навчання робітничих кадрів, ППО виокремилася у 1960-х роках. Власні дослідження неймінгу педагогічних спеціальностей в галузі професійної освіти проведені нами з урахуванням встановлених А. В. Перміною хронологічних меж періодів розвитку вітчизняної ППО [8].

Так, перший етап розвитку (60-70-і роки XX ст.) інженерно-педагогічної освіти (ІПО), а саме таку назву мала ППО у ті часи, обумовлений стрімким зростанням чисельності професійно-технічних навчальних закладів та гострою потребою у педагогах для організації навчання робітничих кадрів. Підготовка викладачів спеціальних дисциплін системи професійно-технічної освіти (ПТО) з кваліфікацією «інженер-викладач» здійснювалася на окремих інженерно-педагогічних факультетах, що входили до складу закладів вищої освіти (ЗВО) переважно технічного та аграрного спрямувань. Для таких спеціальностей були розроблені навчальні плани, що склалися з циклів психолого-педагогічних, загальноінженерних та виробничо-галузевих дисциплін [8]. Однак, не з усіх спеціальностей ЗВО зуміли налагодити навчання педагогів. Наприклад, спроба реалізувати впродовж 1961-1963 років у Київському технологічному інституті легкої промисловості підготовку інженерів-викладачів у межах спеціальностей легкої промисловості, зокрема, швейних, не набула подальшого розвитку.

Водночас, підготовка майстрів виробничого навчання здійснювалася в індустріально-педагогічних технікумах, і теж не забезпечувала потрібної чисельності педагогічних працівників. Так, у період 1969-1975 років тільки 13% працюючих майстрів мали середню спеціальну освіту. Переважно вони приходили працювати у заклади ПТО з підприємств з достатнім виробничим досвідом, високою фаховою кваліфікацією, але без спеціальної педагогічної освіти [9]. Модель підготовки педагогічних кадрів у закладах середньої спеціальної освіти передбачала здобуття

випускниками двох кваліфікацій: «технік» – за відповідною спеціальністю і додаткової педагогічної кваліфікації «майстер виробничого навчання».

Огляд назв спеціальностей та кваліфікацій радянського періоду розвитку ІПО проведений на основі аналізу Переліків спеціальностей вищих навчальних закладів (ВНЗ) 1954, 1964, 1975 і 1987 років, які використовувалися для державного регулювання спектру фахівців з вищою освітою. Ключовими принципами формування переліків того часу були – галузевий (енергетика, транспорт тощо) і об'єктно-діяльнісний (економіка, право, педагогіка, медицина та ін.) У окремих з них зазначалися, крім спеціальностей та спеціалізацій з кожної спеціальності, назви кваліфікацій, які присуджувалися випускникам ВНЗ після завершення навчання [10].

Метою впровадження Переліку спеціальностей для різних типів навчальних закладів (ВНЗ, університетів, педагогічних і бібліотечних вищих навчальних закладів) 1954 року (Наказ Міністерства вищої освіти СРСР від 09.09.1954 №975) було відновлення спеціальностей та впорядкування спеціалізацій на основі їх укрупнення. Документ містив 349 спеціальностей, які були скомпоновані в 22 групи, однак, педагогічні спеціальності для системи ПТО в ньому були відсутні.

Перелік спеціальностей ВНЗ СРСР 1964 року (наказ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 21.09.1964 №300) налічував у 22 групах 330 спеціальностей, у т.ч. спеціальність 2120 «Загальнотехнічні дисципліни та праця», що відносилася до групи XXI «Спеціальності в педагогічних інститутах та закладах культури». При цьому педагогічних спеціальностей для організації професійної підготовки робітників в системі ПТО у переліку не передбачалося.

На початку 70-х років ХХ ст. професійно-технічні училища почали трансформуватися у середні професійно-технічні училища (СПТУ), де учень поряд з опануванням професії отримував атестат про середню освіту. Створена Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР модель викладача СПТУ враховувала зміни характеру праці робітників в умовах науково-технічної революції, а тому до навчальних планів включають цикл професійно-прикладних дисциплін, націлених на розвиток творчих здібностей і естетичне виховання майбутніх педагогів, підготовку до проведення позакласної виховної роботи з учнями ПТО тощо [8].

Згідно з Переліком діючих спеціальностей і спеціалізацій ВНЗ СРСР 1975 року, який об'єднував 380 спеціальностей (наказ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 5.09.1975 г. № 831), підготовка інженерно-педагогічних працівників здійснювалася в межах окремих спеціальностей (спеціалізацій), зокрема, 0212 «Гірнична справа», 0315 «Електроенергетика», 0577 «Машинобудування», 1219 «Будівництво», 1516 «Сільське господарство» з присвоєнням кваліфікації інженера-викладача відповідних (гірничих, електроенергетичних, машинобудівних, будівельних, сільськогосподарських) дисциплін. При цьому, вимоги до кандидатів на педагогічні посади в закладах ПТО, були окреслені у кваліфікаційних характеристиках керівників та інженерно-педагогічних працівників, затверджених у 1977 році.

Отже, підсумовуючи вищесказане, відзначимо, що на цьому етапі становлення ІПО розглядалася як інженерна освіта, доповнена педагогічними знаннями, про що свідчить відсутність окремої педагогічної спеціальності у державних переліках спеціальностей. Підтвердженням отриманої під час навчання в ВНЗ інженерно-педагогічної освіти була кваліфікація у дипломі випускника «інженер-викладач» в межах здобутої основної технічної спеціальності. Слід зазначити, що питання взаємозв'язку і пріоритетності інженерної та педагогічної складової підготовки у змісті ІПО буде залишатися актуальним на усіх етапах її розвитку.

Другий етап розвитку ІПО (80-90-і роки ХХ ст.) ознаменувався пошуком оптимального співвідношення між інженерною та педагогічною складовими підготовки, які відносяться до двох різних сфер професійної діяльності «людина-

техніка» і «людина-людина» [11]. В публікаціях того часу, з одного боку, відзначається недостатній рівень психолого-педагогічної підготовки педагогічних працівників системи ПТО, особливо для роботи з важкими підлітками. Відтак, постає завдання подолання традиційної для ЗВО орієнтації на підготовку інженера-виробничника [8]. З іншого боку, відзначається низький рівень володіння випускниками інженерно-педагогічних спеціальностей навичками робітничих професій.

Педагогічні ВНЗ, серед яких був і Херсонський педагогічний інститут, почали здійснювати підготовку фахівців з новою назвою кваліфікації «викладач-майстер» (1980). Всесоюзний класифікатор професій робітників, посад службовців 1986 року (постанова Державного комітету СРСР по стандартах від 27.08.1986) для випускників закладів середньої спеціальної освіти передбачав посаду майстра виробничого навчання (код 23395).

Згідно з останнім Переліком спеціальностей ВНЗ радянської доби 1987 року (наказ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 17.11.1987 №790), який об'єднав у 31 групі 300 спеціальностей, до групи 03 «Освіта» вперше введена спеціальність 03.01.00 «Професійне навчання і технічні дисципліни (за галузями)». Навчання здійснювалося за 29 спеціалізаціями; а для середніх спеціальних навчальних закладів – спеціальність 03.01.00 «Професійне навчання (за галузями)» (наказ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 27.11.1987 № 810) – за 34 спеціалізаціями. Спеціалізації та кваліфікації цього переліку спеціальностей встановлювалися Мінвузом СРСР за пропозиціями навчально-методичних об'єднань. При цьому, у назві спеціальності обов'язково зазначалася її належність до певної галузі. Наприклад, серед інших існувала спеціалізація 03.01.17 «Експлуатація і ремонт міського та автомобільного транспорту».

На початку 90-х років ХХ ст. випускникам ВНЗ за спеціальністю «Професійна освіта» почали присвоювали кваліфікацію «інженер-педагог», а закладів середньої спеціальної освіти – «майстер виробничого навчання», термін навчання – 5 і 3 роки відповідно. Кваліфікація «інженера-педагога», яка прийшла на заміну «інженера-викладача», передбачала суміщення функцій викладача загальнотехнічних, спеціальних дисциплін і майстра виробничого навчання. Домінування технократичного підходу до підготовки педагогічних кадрів для системи ПТО радянського періоду відображалось в назві кваліфікації, де на першому місці стояла інженерна складова. Слід відмітити, що з часом в окремих пострадянських республіках відбулася інверсія складників кваліфікації, з «інженер-педагог» на «педагог-інженер», закріплена в освітніх стандартах.

Підготовка педагогів для системи ПТО за різними спеціалізаціями здійснювалася в таких вітчизняних ЗВО як Українська інженерно-педагогічна академія (УІПА), Львівський Політехнічний інститут, Дніпродзержинський індустріальний інститут тощо, а підготовка майстрів виробничого навчання – у Київському, Донецькому, Харківському індустріально-педагогічних технікумах тощо. УІПА після реорганізації у 1989 році стає профільним закладом з підготовки інженерно-педагогічних кадрів для ПТО України [12].

Перший за часів незалежності України перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностями різних кваліфікаційних рівнів та робітничими професіями 1994 року містив 70 напрямів підготовки та 489 спеціальностей (постанова КМУ від 8.05.1994 № 325). В межах галузі знань 01 «Освіта» напряму підготовки 6.0101 «Педагогіка» перелік містив спеціальність «Професійне навчання», яка реалізовувалася за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ОКР) спеціаліста, молодшого спеціаліста та робітничими професіями. Однак, розмежування спеціальності за галузевим критерієм, як це було у попередньому Переліку-1987, не зберіглося. Найменування педагогічних спеціальностей (профіль/ спеціалізацій)

системи професійної освіти відповідно до Переліків (1991-2025) представлені у табличній формі (табл.1).

Згідно з Державним класифікатором професій 1995 року (ДК 003:1995) (Наказ Держстандарту України від 27.07.1995 № 257) випускники ВНЗ за спеціальністю «Професійне навчання» мали право обіймати такі педагогічні посади в закладах ПТО: 3340 Майстер виробничого навчання, 3340 Інструктор виробничого навчання робітників масових професій, 3340 Педагог професійного навчання, 2320 Викладач професійного навчально-виховного закладу та ін. До речі, зазначений перелік посад не зазнав змін і в наступному Класифікаторі професій ДК 003:2005 (Наказ Держспоживстандарту України 26.12.2005 № 375).

Починаючи з переліку напрямів, за якими здійснювалася підготовка фахівців у ВНЗ за ОКР бакалавра 1997 року (постанова КМУ від 24.05.1997 № 507), що містив 71 напрям підготовки та 302 спеціальності, назва спеціальності «Професійне навчання (за профілем підготовки)» для ОКР молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста та магістра в межах напряму підготовки 0101 «Педагогічна освіта» має обов'язкове зазначення профілю підготовки. Відтак, на заміну радянській дворівневій системі підготовки інженерно-педагогічних кадрів прийшла вітчизняна чотирирівнева, що базувалася на засадах Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), Законі України «Про освіту» (1991), Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) (постанова КМУ від 20.01.1998 №85) та відображала євроінтеграційні процеси в освіті.

При визначенні назви спеціальності «Професійна освіта», очевидно, брався до уваги усталений в Європі термін «vocational education and training (VET)» – «професійна освіта і навчання» (ПОН), що використовувався з 60-х років XX століття в документах міжнародних організацій, зокрема, ЮНЕСКО та Європейського Союзу для гармонізації освітніх систем і кваліфікацій у межах європейського простору.

Отже, другий етап розвитку ІПО вирізняється виокремленням у нормативних документах педагогічної спеціальності для системи ПТО, визначенням її назви з урахуванням міжнародної термінології в галузі VET, розмежуванням підготовки фахівців за галузевим критерієм, уніфікацією кваліфікації для рівня вищої освіти – «інженер-педагог», встановленням кола посад для випускників закладів освіти за спеціальністю «Професійна освіта (за профілем підготовки)».

У нашій роботі розширені часові межі третього етапу розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні (2000-і – наш час) с метою урахування змін, що відбулися після закінчення дослідження А. В. Пермінової (2010). Зокрема, у 2005 році з'являється проєкт Концепції розвитку ІПО, як відповідь на стрімкі зміни соціально-політичних та економічних умов в Україні. Автори концепції, творчий колектив УІПА на чолі з О. Е. Коваленко, обґрунтовують підходи до підготовки інженерів-педагогів, здатних забезпечити професійне навчання робітничих кадрів «нового типу». Концепція навчання інженерів-педагогів декларує глибоку інтеграцією інженерної, виробничої й психолого-педагогічної підготовки, а профілі інженерно-педагогічних спеціальностей мають охоплювати реально існуюче коло робітничих професій, які є спорідненими за об'єктом діяльності [13]. Актуальність теми оновлення ІПО підкреслена і в Державній програмі розвитку професійно-технічної освіти на 2005–2010 роки, як один із вирішальних факторів становлення вітчизняної ПТО.

Важливим чинником впливу на розвиток системи освіти у той час було підписання Україною Болонської декларації (2005), що стало підставою подальшої гармонізації вітчизняних та європейських освітніх ступенів.

Таблиця 1

**Найменування педагогічних спеціальностей (профілів/ спеціалізацій)
системи професійної освіти відповідно до Переліків* (1991-2025)**

Рік введення	Шифр, найменування напрямку підготовки/ галузі знань	Освітньо-кваліфікаційний рівень/ освітній рівень	Шифр (код), найменування спеціальності	Профілі/ спеціалізації (рік введення переліку)	
Переліки, за якими здійснювалася підготовка здобувачів освіти в Україні	Станом на 1991 Перелік -1987	Група 03 Освіта	Середні спеціальні навчальні заклади Вищі навчальні заклади	03.01.00 Професійне навчання (за галузями) 34 спеціалізації та 29 спеціалізацій відповідно, у т. ч. 03.01.17 Експлуатація і ремонт міського та автомобільного транспорту	
	Перелік-1994	Напрямок підготовки 6.0101 Педагогіка	ОКР молодшого спеціаліста	5.01010101 Професійне навчання	Відповідальність закладів освіти
			ОКР спеціаліста	7.010101 Професійне навчання	
	Перелік-1997	Напрямок підготовки 0101 Педагогічна освіта	ОКР молодшого спеціаліста	5.010104, 6.010100, 7.010104, 8.010104 Професійне навчання (за профілем підготовки)	Відповідальність закладів освіти 56 профілів для ОКР молодший спеціаліст, 54 профілі для ОКР бакалавр, спеціаліст, магістр (2008), у т.ч. Експлуатація і ремонт міського та автомобільного транспорту
			ОКР бакалавра		
	Перелік-2006	Галузь знань 0101 Педагогічна освіта	ОКР спеціаліста	6.010104 Професійна освіта (за профілем)	
			ОКР магістра		
	Перелік-2007	Галузь знань 0101 Педагогічна освіта	ОКР молодшого спеціаліста	5.01010401 Професійна освіта (за профілем підготовки)	
	Перелік-2010	Галузь знань 0101 Педагогічна освіта	ОКР спеціаліста ОКР магістра	7.01010401, 8.01010401 Професійна освіта (за профілем)	35 профілів (2010, 2011), у т.ч. Транспорт
Перелік-2015		Фахова передвища освіта		22 спеціалізації (2016), у т.ч.	

		Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Перший (бакалаврський)	015 Професійна освіта (за спеціалізаціям и)	15.20 Транспорт. 9 спеціалізації (2019), у т.ч. 015.38 Транспорт
			Другий (магістерський)		
Перелік- 2015 (зі змінами 2024)	Галузь знань А Освіта		Фахова передвища освіта	А5 Професійна освіта (за спеціалізаціям и)	9 спеціалізацій (2024), у т.ч. 015.38 Транспорт
			Перший (бакалаврський)		
			Другий (магістерський)		
			Третій (освітньо- науковий)		
					9 спеціалізацій (2025) у т.ч. А5.38 Транспорт

Примітка: *Про перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій: Постанова КМУ від 18.05.1994 № 325. URL: <https://www.clipr.cc/JHvF0>; Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями Постанова КМУ від 24.05.1997 № 507. URL: <https://www.clipr.cc/P2Lpk>; Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: Постанова КМУ від 13.12.2006 № 1719. URL: <https://www.clipr.cc/1KmgT>; Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста: Постанова КМУ від 20.06.2007 № 839. URL: <https://www.clipr.cc/5L40h>; Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Постанова КМУ від 27.08.2010 № 787. URL: <https://www.clipr.cc/KBZ2d>; Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти: Постанова КМУ від 29.04.2015 № 266. URL: <https://www.clipr.cc/a34BX>; Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти: Постанова КМУ від 30.08.2024 №1021. URL: <https://www.clipr.cc/a7jMM>.

Так, розробляється перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за ОКР бакалавра (постанова КМУ від 13.12.2006 №1719), що містить 144 напрями підготовки, зокрема, в межах галузі знань 0101 «Педагогічна освіта» спеціальність 6.010104 «Професійна освіта (за профілем)». Невдовзі запроваджуються Переліки спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ВНЗ за ОКР молодшого спеціаліста (2007) (постанова КМУ від 20.06.2007 №839) та ОКР спеціаліста і магістра

(2010) (постанова КМУ від 27.08.2010 №787). Слід наголосити, що у цих трьох переліках відбулася зміна назви спеціальності на «Професійна освіта (за профілем)».

Перелік профілів підготовки в межах спеціальності формувався за принципом «знизу-вверх», який надавав ВНЗ право самостійно формулювати назви спеціалізацій і доводити до відома міністерства. Відтак, переліки профілів за спеціальністю «Професійна освіта» ОКР бакалавра, спеціаліста, магістра 2008 року містили 54 позиції, а для ОКР молодшого спеціаліста – 56 (наказ МОНУ від 18.07.2008 № 667). Наприклад, тільки з транспортної сфери існувало 4 спеціалізації, дві з яких фактично дублювали одна одну. Серед інших поширеною була спеціалізація «Експлуатація та ремонт міського та автомобільного транспорту».

У подальшому зусилля МОНУ були націлені унормування підготовки педагогічних працівників системи ПТО у зв'язку з неконтрольованим збільшенням ВНЗ кількості профілів напряму (спеціальності) «Професійна освіта» та приведення їх у відповідність до робітничих професій. Відтак, перелік профілів підготовки педагогічних кадрів у ВНЗ за напрямом (спеціальністю) «Професійна освіта (за профілем)» за відповідними ОКР (молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра) 2010 року (наказ МОНУ від 16.07.2010 №705) містив 35 позицій, серед яких вперше з'являється узагальнена назва профілю «Транспорт», що використовується й донині. У 2011 році Міністерство освіти і науки України (наказ МОНУ від 10.01.2011 №4) зіставило профілі напряму (спеціальності) «Професійна освіта (за профілем)» ОКР молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра за переліками 2008 та 2010 років і остаточно визначило загальну кількість та назви профілів.

Ключовою подією 2011 року для подальшого розвитку вітчизняної освіти стає прийняття Національної рамки кваліфікацій (НРК) (постанова КМУ від 23.11.2011 р.№ 1341), яка встановлює ієрархію десяти кваліфікаційних рівнів через систему дескрипторів (знання, уміння, комунікація, автономність і відповідальність). Слід зазначити, що у дослідженні О. І. Щербак на основі НРК обґрунтована модель підготовки та професійної компетентності педагога професійного навчання у системі багаторівневої професійно-педагогічної освіти, розроблена кваліфікаційна характеристика нової професії «Педагог професійного навчання», яку введено до Державного класифікатора професій [14].

Отже, 2000–2013 роки ознаменувалися удосконаленням нормативно-правової бази у зв'язку з розбудовою ступеневої системи освіти в Україні, що обумовлено зміною соціально-політичних та економічних умов розвитку держави, активними євроінтеграційними процесами тощо. В обіг входить назва педагогічної спеціальності «Професійна освіта», яка диференціюється за профілями, узгодженими з колом робітничих професій; упорядковується перелік профілів підготовки, оптимізуються їх кількість і назви.

Важливим етапом розвитку освіти в Україні стали 2014–2024 роки. Саме у цей час були прийняті новий Закон України «Про вищу освіту» (2014) та Закон України «Про освіту» (2017). Ключовим елементом масштабної реформи системи вищої освіти України стало затвердження нового переліку галузей знань і спеціальностей 2015 року (Постанова КМУ від 29.04.2015 № 266), який містив спеціальність 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань «01 Освіта/Педагогіка», що підкреслювало її педагогічне спрямування. Перехід від профілів підготовки до спеціалізацій у системі вищої освіти України став результатом вищезгаданої освітньої реформи, спрямованої на уніфікацію, європейську інтеграцію та підвищення якості підготовки фахівців.

Вже в 2016 році Міністерство освіти і науки України затверджує Перелік спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» (наказ МОНУ від 21.03.2016 № 292), що містить 22 спеціалізації, у т.ч. 015.20 «Транспорт». У 2019 році перелік оптимізується до 9

спеціалізацій зі зміною їх шифрів, і містить, у т.ч., спеціалізацію 015.38 «Транспорт» (наказ МОНУ від 23.09.2019 № 1223), яка зберігалася певний час.

Згідно з статті 7 Закону України «Про вищу освіту» в дипломах випускників спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) зазначається освітня кваліфікація, що складається з інформації про здобутий ступінь вищої освіти, спеціальність і спеціалізацію, наприклад, бакалавр (магістр) професійної освіти за спеціалізацією «Транспорт». Крім цього, в ЗВО існує практика присвоєння випускникам двох професійних кваліфікацій: педагогічної та за спеціалізацією.

Удосконалення системи підготовки педагогічних працівників у сфері професійної освіти стає державною політикою, про що свідчить прийнята Концепція «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта на період до 2027 року» (розпорядження КМУ від 12 червня 2019 р. № 419-р). У цей період відбувається розроблення та затвердження освітніх стандартів, у т.ч. за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для різних рівнів вищої освіти: у 2019 році – першого (бакалаврського) (наказ МОНУ від 21.11.2019 №1460); у 2020 році – другого (магістерського) (наказ МОНУ від 18.11.2020 №1435), а у 2024 році – третього (освітньо-наукового) рівня (наказ МОНУ від 26.06.2024 № 924).

В основу розроблення освітніх стандартів покладається Професійний стандарт «Педагог професійного навчання» (наказ Мінекономіки України від 20.06.2020 № 1182), який у подальшому, в межах Міжнародного проекту Erasmus+ «Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні (PAGOSTE)», оновлений науковцями Національної академії педагогічних наук (НАПН) України (наказ Інституту професійної освіти НАПН України від 29.12.2022 р. № 39-ОД). Відтак, термін «педагог професійного навчання» використовується в професійній освіті не тільки для означення посади педагогічних працівників згідно з Класифікаторами професій 1995, 2005 та 2010 років, але й на заміну кваліфікації «інженер-педагог». Над проблемою формування професійної компетентності педагогів професійного навчання працюють колективи науково-дослідних установ НАПН України, регіональних навчально-методичних центрів тощо [15].

У 2021 році до Класифікатора професій ДК 003: 2010 внесені доповнення, а саме, для психологічного супроводу дітей з особливими потребами передбачені нові посади «асистент майстра виробничого навчання» та «асистент викладача професійної (професійно-технічної) освіти», «асистент педагога професійного навчання» (наказ Мінекономіки України від 25.10.2021 №810, зміна №10).

Суттєві зміни у підходах до підготовки педагогічних працівників системи професійної освіти відбулися у 2019 році, що пов'язано з введенням в дію Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (наказ МОНУ від 11.07.2019 № 977). При акредитації освітніх програм Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти почало керуватися, крім інших, вимогами до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм (наказ МОНУ від 1.02.2021 №128), що призвело до відмови присудження ЗВО випускникам спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) професійної кваліфікації за спеціалізацією на користь однієї кваліфікації – педагогічної.

Спроба поєднання спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) з іншими спеціальностями (спеціалізаціями) та кваліфікаціями, що присвоюються здобувачам фахової передвищої, вищої освіти в межах галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, відбулася у 2022 році (наказ МОНУ від 11.11.2022 № 1006). Так, для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти нормативним документом дозволялося поєднувати підготовку за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) і 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології) або 231 Соціальна робота. При цьому, освітні програми могли містити додаткову(і) спеціалізацію(і), у тому числі та(і), що

забезпечує(ють) викладання інтегрованих курсів, освітнього(их) компоненту(ів) типових навчальних планів загальної середньої освіти, визначених(і) закладом освіти та/або робітничою професією. Опанування таких освітніх програм передбачало присвоєння бакалавру професійної освіти низки кваліфікацій, а саме, викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти (із зазначенням спеціалізації), закладу фахової передвищої освіти, професійної кваліфікації за додатковою спеціальністю (предметною спеціальністю) та/або спеціалізацією(ями); магістру – крім усього вищезазначеного – кваліфікації дослідника. Однак, така практика виявилася не тривалою і наказ невдовзі був скасований.

Наступне оновлення переліку спеціалізацій спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), за якими здійснюється розміщення державного (регіонального) замовлення, відбулося у 2024 році (наказ МОНУ від 04.03.2024 № 260), згідно з яким шифри та назви 9 спеціалізацій залишилися незмінними та поширилися на підготовку фахівців підготовку фахівців з фаховою передвищою та вищою освітою.

Логічним продовженням реформування вищої освіти в Україні на засадах євроінтеграції вважаємо внесення змін до чинного Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти (постанов КМУ від 30.08.2024 № 1021), на базі Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013. В галузь А «Освіта» входить спеціальність Професійна освіта (за спеціалізаціями), яка зберегла свою назву, однак змінила кодування на А5, що відповідає коду і найменуванню відповідної деталізованої галузі ISCED-F 2013 – 0114 Teacher training with subject specialization. При цьому, у переліку спеціалізацій спеціальності А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями) їх чисельність і назви залишилися незмінними, оновилися лише коди (наказ МОНУ від 12.02.2025 № 192), зокрема, А5.38 Транспорт.

Загалом 2014-2024 рр. характеризуються динамічним реформуванням вітчизняної освіти на засадах стандартизації та євроінтеграційних підходів [16]; відбувається трансформація ІПО в професійно-педагогічну освіту, що корелюється з процесом перетворення професійно-технічної освіти в професійну. Відтепер тривала дискусія науковців щодо пріоритетності у назві кваліфікації інженерної чи педагогічної складової завершується на користь педагогічної і звучить «педагог професійного навчання».

Висновки

Отже, використаний ретроспективний підхід дозволив проаналізувати трансформацію найменувань педагогічних спеціальностей системи професійної освіти в контексті більш широкого процесу реформування освіти України. Цей підхід сприяв встановленню взаємозв'язків між змінами назв спеціальностей та модернізацією структури, змісту і організації підготовки педагогічних кадрів для професійної освіти.

За період з 1960-х років професійно-педагогічна освіта України пройшла шлях від навчання інженерів-виробничників, що доповнювалося педагогічним компонентом та завершувалося присвоєнням додаткової педагогічної кваліфікації у межах основної технічної спеціальності, до підготовки педагогів професійного навчання за педагогічною спеціальністю «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», що входить до освітньої галузі, охоплює спектр спеціалізації, який постійно удосконалюється шляхом встановлення відповідності зрослим вимогам професійної освіти та максимального наближення до потреб реального виробництва, торгівлі та сфери послуг.

Вважаємо доцільним подальші дослідження націлити на вивчення новітнього періоду розвитку професійно-педагогічної освіти України, окреслення його хронологічних рамок, на проведення порівняльних досліджень систем підготовки педагогів професійної освіти в розвинених країнах Європи і світу з метою творчого використання у вітчизняній системі ППО.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки: розпорядження КМУ від 9.12.2021 р. №1619-р URL: <https://surl.li/zmvxzp> (дата звернення 12.06.2025).
2. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ МОНУ від 21.11.2019 №1460. URL: <https://surl.li/eqmvxb> (дата звернення 12.06.2025).
3. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ МОНУ від 18.11.2020 №1435. URL: <https://surl.lu/rgabdt> (дата звернення 12.06.2025).
4. Щербак О. І. Зміст і форми підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України (1967-1994 рр.) : дис...канд. пед. наук : 13.00.01. Київ. 1995. 315 с.
5. Внукова О.М. Методологічні засади професійної освіти: навчальний посібник для студентів напрямів підготовки 6.010104 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості), 6.010104 Професійна освіта (Дизайн). Київ: КНУТД. 2015. 198 с.
6. Онопченко С. В. Розвиток інженерно-педагогічної освіти в Україні (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Луганськ, 2019. 22 с.
7. Оршанський Л.В., Скварок М. Ю. Історичний аспект становлення і розвитку вітчизняної інженерно-педагогічної освіти : Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2014. Вип. 66. С. 33-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_66_6 (дата звернення 12.04.2025).
8. Пермінова А. Характеристика розвитку інженерно-педагогічної освіти з початку 1960-х рр. до теперішнього часу. Історико-педагогічний альманах, 2010. Вип. 1. С. 72-76.
9. Попова Т. Роль майстра виробничого навчання в організації виробничої практики учнів професійно-технічних училищ швейного профілю (друга половина ХХ ст.). Історико-педагогічний альманах. 2008. Вип. 2. С. 36-41. URL:<https://surl.li/nznzhg> (дата звернення 12.06.2025).
10. Красильникова Г. В. Моніторинг якості професійної підготовки інженерів швейної галузі у вищому навчальному закладі: теоретичні та методичні засади : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2015. 543 с.
11. Девятьярова Т.А. Взаємозв'язок інженерної та методичної підготовки інженерів-педагогів швейного профілю на основі індивідуалізації навчання : Зб. наук. праць. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Харків, 2001. № 1. С. 95-98.
12. Історія. Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. URL: <https://uera.karazin.ua/ua/general-information/histori> (дата звернення: 15.06.2025).
13. Коваленко О. Е. Концепція професійно-педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Харків, 2005. Вип. 10. С. 7-20.
14. Щербак О. І. Теоретичні і методичні засади професійно-педагогічної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ. 2012. 471 с.
15. Професійна (професійно-технічна) освіта України: початок ХХІ століття: Енциклопедичне видання / За ред. Радкевич В. О. Житомир: «Полісся», 2021. 937 с.
16. Локшина О. Стратегія європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021–2030 рр. як євроінтеграційний орієнтир для української освіти. Український

педагогічний журнал. 2022. № 4. С. 5-17. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2022_4_2 (дата звернення 12.04.2025).